

Eesti kirjanduse suurmeister

(E. Vilde 25. surma-aastapäevaks)

Vähe on eesti kultuuriloos nii kuulsaid nimesid kui Eduard Vilde. Tema suure emotsionaalse jõuga talent rikastas aastakümnete vältel eesti realistlikku kirjandust teostega, mis ei aegu. Kriitilise realismi rajajana eesti kirjanduses andis ta romaaniga «Külmale maale» (1896) usutava, ajalooliselt tõepäraselt kujutatud maalingu külaproletariaadi elu-olust, kapitalistliku külaühiskonna lepitematuist vastuoludest. Samu probleeme linnaühiskonnas käsitleb romaan «Raudsed käed» (1898).

Monumentaalseks saavutuseks eesti kirjanduses on Vilde ajalooline triloogia: «Mahtra sõda» (1902), «Kui Anija mehed Tallinnas käisid» (1903) ja «Prohvæt Maltsvet» (1908). Neis teostes on käsitletud talurahva võitlust mõisnike vastu XIX sajandi teisel poolel.

Need teosed näitavad meile Vildet kui head ajalootundjat, kes kogutud materjalid oskas valada kunstilisse vormi. Triloogia põhisuunal on feodaalkorra jäänuste vastu võitlemine. Selle kõrval on neis teostes ilmekalt paljastatud eesti kodanluse ja religiooni reaktioonilist osa ning klassivastuolusid toleaegses külas. Vilde ajalooline triloogia on silmapaistva ühiskondliku funktsiooniga ja klassikaline näide sisu ja vormi ühtsusest kunstiteoses.

Tutvumine marksismiga ja lähtumine ühiskonna kõige eesrindlikuma klassi — proletariaadi — positsioonidelt andis erakordse jõu Vilde jutustustele ja satiirile 1905. a. revolutsiooni perioodil ja sellele järgnenud aastatel. Poliitiliselt küpse ja revolutsioonilise kunstnikuna ei piirdunud ta üksnes kõige manduva ja tagurliku satiirilise hukkamõistmisega, vaid ta nägi ühtlasi ka proletariaadi kasvavat perspektiivi, seadis ülesandeks revolutsioonilise võitluse.

Eduard Vilde oli väsimatu võitleja eesti rahvusliku ja kutselise teatri loomise eest. Teda võib pidada ka esimeseks eesti teatrikriitikuks.

Mõnedki head teosed on Vilde andnud meie rahvusliku teatri repertuaari. Ikka ja jälle võime teatrilavalt nauvida «Tabamata ime» (1912) ja «Pisuhänna» (1913) ilmekalt kujundatud tüüpe, kelle kaudu kirjanik mõnusa huumori, leidliku sõna-, karakteri- ja situatsioonikoomika oskusliku rakendamisega naeruvääristab kodanluse tagurlikku ja karjeristlikku kultuuripoliitikat.

E. Vilde väga produktiivne looming on ammu ületanud

rahvuslikud keelepiirid. Tõelise rahvalikkuse on Vilde teosed omandanud nõukogude korra ajal. Arvud on mõnikord oma kuivusest hoolimata väga ilmekad. Näiteks on nõukogude võimu perioodil ainuüksi Eesti NSV-s ilmunud Vilde teostest 59 väljaannet üldtiraažiga 957 200 eksemplari. Suurtes tiraažides on ilmunud E. Vilde teosed üleliiduliste ja vennasvabariikide kirjastuste väljaannetes ning välismaal.

Eduard Vilde oli rahvakirjanik selle sõna kõige otsemas mõttes. Ta oli varajasest noorusest alates kõige tihedamas kontaktis laiade rahvahulkadega ja mõistis õigesti möödunud ja kaasaegset tegelikkust. Seetõttu suutis ta elutõde edasi anda sügavalt ja objektiivselt, näha ühiskondliku elu dialektikat. Andeka kunstnikuna suutis ta seda teha veenva kunstilise jõuga, rahvalikult sädeleva sõnavara ja stiiliga.

E. Vilde kui rahva eesrindlike ideaale teeniv kirjanik seadis kunstiloomingule kõrge ja vastutusrikka eesmärgi: «Meie ees seisab grandioosne ülesanne: uue maailma gigantlik võitlus vana vastu. Missugune aine- ja aaterikkus, ja kui selgel valguspaistel.»

Tänapäeval oleme selles võitluses saavutanud selliseid hiilgavaid tulemusi, mis suurele kirjanikule näisid veel väga kaugetena. Oma osa selles on andnud nii Mahtra kui ka Anija mehed, nii Väljaotsa saunik kui ka Kadaka Jaan.

A. EELMAE